

Yr Holocost a Chymru

Yr Iaith Gymraeg

Nodiadau i Athrawon

Mae'r adnodd hwn yn edrych ar hanes Kate Bosse-Griffiths, ffoadur Almaenig-Iddewig, a ffodd i Gymru ac a ddaeth yn ffigwr blaenllaw yn y mudiad i warchod yr iaith Gymraeg. Ysgrifennodd lyfrau a barddoniaeth yn Gymraeg ac ymgyrchu am fwy o gydnabyddiaeth i'r Gymraeg.

Mae'n cynnwys:

- Bywgraffiad byr o Kate Bosse-Griffiths
- Dolenni i glipiau sain o recordiadau hanes llafar o Heini Gruffudd, mab Kate
- *Hedyn*, cerdd a ysgrifennwyd gan Kate yn 1971 (gyda chyfieithiad Saesneg)
- Ffotograff o Kate Bosse-Griffiths a J. Gwyn Griffiths ar ddiwrnod eu priodas, Pontypridd, 1939
- Trawsgrifiadau o'r clipiau sain

Mae'r adnodd yn rhagdybio dealltwriaeth sylfaenol o'r Holocost. Efallai y byddwch am gyflwyno taflen waith Ymddiriedolaeth Addysgol yr Holocost (HET), '[Diffinio'r Holocost](#)', cyn archwilio'r adnoddau hyn. Gweler hefyd [Egwyddorion Cyffredinol HET ynglŷn ag Addysgu am yr Holocost](#).

Nodau dysgu:

- Archwilio sut a pham y gall y profiad o orthrwm effeithio ar ymatebion pobl i ddiwylliannau ac amgylchiadau newydd.
- Archwilio'r profiad o fod yn ffoadur yn sefyll rhwng dau ddiwylliant neu fwy a'r rhan y mae iaith yn ei chwarae yn ein hymdeimlad o hunaniaeth
- Datblygu meddwl beirniadol ac ymdeimlad o empathi gyda'r rhai sydd wedi profi dioddefaint yn y gorffennol
- Archwilio pwysigrwydd y stori hon i Gymru a'r byd ehangach a'i chysylltiadau â materion cyfoes, gan gynnwys ffoaduriaid, gwrth-semitiaeth, rhagfarnllyd a hiliaeth

Cysylltiadau â'r cwricwlwm

Y Pedwar Diben

Dysgwyr uchelgeisiol, galluog sy'n:

- datblygu corff o wybodaeth ac sydd â'r sgiliau sydd eu hangen i gysylltu'r wybodaeth honno a'i chymhwyso mewn gwahanol gyd-destunau
- gallu cyfathrebu'n effeithiol mewn gwahanol ffurfiau a lleoliadau
- gallu egluro'r syniadau a chysyniadau y maen nhw'n dysgu amdany'n nhw
- ymchwilio ac yn gwerthuso eu canfyddiadau'n feirniadol

Gyfranwyr mentrus, creadigol sy'n:

- cysylltu ac yn cymhwyso eu gwybodaeth a'u sgiliau i greu syniadau a chynnyrch
- meddwl yn greadigol er mwyn ail-lunio a datrys problemau
- mynegi syniadau ac emosiynau drwy wahanol gyfryngau

Dinasyddion egwyddorol, gwybodus sy'n:

- canfod, yn gwerthuso ac yn defnyddio tystiolaeth wrth ffurfio barn
- trafod materion cyfoes ar sail eu gwybodaeth a'u gwerthoedd
- deall ac yn arfer eu cyfrifoldebau a'u hawliau dynol a democrataidd
- deall ac yn ystyried effaith eu gweithredoedd wrth ddewis a gweithredu
- wybodus am eu diwylliant, eu cymuned, eu cymdeithas a'r byd yn awr ac yn y gorffennol
- parchu anghenion a hawliau pobl eraill, fel aelod o gymdeithas amrywiol

Unigolion iach, hyderus sydd:

- â gwerthoedd sicr ac sy'n sefydlu eu credoau ysbrydol ac egwyddorol
- yn meithrin eu lles meddyliol ac emosiynol drwy ddatblygu hyder, cadernid ac empathi
- â'r hyder sydd ei angen i gymryd rhan mewn perfformiadau

Datganiadau o'r hyn sy'n bwysig

Prif Faes Dysgu a Phrofiad: Y Dyniaethau

Cam cynnydd: 3 & 4

- Mae ymholi, archwilio ac ymchwilio yn ysbrydoli chwilfrydedd am y byd, ei orffennol, ei bresennol a'i ddyfodol
- Mae digwyddiadau a phrofiadau dynol yn gymhleth a chânt eu hamgyffred, eu dehongli a'u cynrychioli mewn gwahanol ffyrdd
- Mae cymdeithasau dynol yn gymhleth ac yn amrywiol, ac maen nhw'n cael eu llywio gan weithredoedd a chredoau pobl

- Mae dinasyddion gwybodus, hunanymwybodol yn mynd i'r afael â'r heriau a'r cyfleoedd sy'n wynebu dynoliaeth, ac yn gallu cymryd camau ystyrlon ac egwyddorol

Meysydd Dysgu a Phrofiad Eraill:

Iechyd a Lles

- Mae'r ffordd rydym yn prosesu ein profiadau ac yn ymateb iddyn nhw yn effeithio ar ein hiechyd meddwl a'n lles emosiynol
- Mae'r ffordd rydym yn ymwneud â dylanwadau cymdeithasol yn siapio pwy ydyn ni, ac yn effeithio ar ein hiechyd a'n lles

Ieithoedd, Llythrennedd a Chyfathrebu

- Mae mynegi ein hunain drwy ieithoedd yn allweddol i gyfathrebu
- Mae llenyddiaeth yn tanio'r dychymyg ac yn ysbrydoli creadigrwydd

Sgiliau trawsgwricwlaidd a sgiliau cyfannol

Llythrennedd

- Datblygu llafaredd trwy drafodaeth, chwarae rôl, cwestiynu a chyflwyniadau, ac addasu sgiliau llafaredd ar gyfer cynulleidfa a diben tra'n gwrandao ar, a dadlau, gwahanol safbwyntiau
- Datblygu pob arddull ysgrifennu, e.e. disgrifio, esbonio, trafod, gwerthuso ac ysgrifennu creadigol, ynghyd â defnyddio terminoleg a geirfa sy'n benodol i'r ddisgyblaeth
- Sicrhau mynediad ac archwilio ystod o destunau o amrywiol leoedd a chyfnodau er mwyn dadansoddi tystiolaeth, meddwl yn feirniadol, dod i gasgliad, a gwerthuso dehongliadau a safbwyntiau

Creadigrwydd ac arloesedd

- Annog bod yn agored i wahanol syniadau a ffyrdd o feddwl, gan alluogi mynegi barn resymedig ynghylch y gwahaniaethau hyn

Meddwl yn feirniadol a datrys problemau

- Datblygu'r gallu i feddwl yn ddadansoddol a deall y gorffennol a'r presennol yn ogystal â dychmygu dyfodol posib
- Casglu, myfyrio a gwerthuso'n feirniadol y defnydd o ffynonellau a thystiolaeth

Effeithiolrwydd personol

- Gwerthuso, cyfiawnhau a mynegi ymatebion ystyriol mewn amrywiol ffyrdd

Themâu trawsgwricwlaidd

Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb (ACRh):

- Mae'r deunydd yn cynnig cyfleoedd i ddysgwyr archwilio hawliau dynol, gwerthoedd, moeseg, athroniaethau, a safbwyntiau crefyddol yn ymwneud â pherthnasoedd
- Mae'n cefnogi dysgwyr i ymgysylltu'n feirniadol â materion ACRh lleol, cenedlaethol a byd-eang yn y gorffennol a'r presennol, gan eu helpu i ddod yn ddinasyddion egwyddorol, gwybodus

Addysg hawliau dynol ac amrywiaeth (e.e., gwahaniaethu, hiliaeth, gwrth-semitiaeth, ffoaduriaid)

- Mae'r dysgwyr yn datblygu dealltwriaeth o bwysigrwydd gwerthoedd democrataidd a hawliau dynol ac yn myfyrio ar eu cyfrifoldebau dinesig

Cynefin – cefnogi dysgu mewn cyd-destunau lleol

Mae'r Holocaust yn bwnc mawr sy'n gallu ymddangos yn ddieithr i ddysgwyr yng Nghymru. Mae'r adnoddau hyn yn galluogi dysgwyr i glywed straeon pobl a gafodd eu heffeithio'n uniongyrchol gan yr Holocaust, ac a oedd yn byw yng Nghymru. Dyma straeon pobl a gyfrannodd at eu cymunedau Cymreig lleol, ac a oedd yn rhan ohonyn nhw. Fe wnaethant ymgartrefu yma a magu teuluoedd yma, ac mae eu hanes yn rhan o stori Cymru.

Mae dysgu am yr Holocaust trwy enghreifftiau lleol yn galluogi dysgwyr i ddarganfod eu hetifeddiaeth a datblygu ymdeimlad o le a chynefin. Mae hefyd yn cael gwared ar y syniad o 'arwahanrwydd' - bod hyn wedi digwydd i bobl eraill mewn lle ac amser arall - ac yn hytrach yn creu teimladau o gysylltiad ac empathi. Gall yr enghreifftiau lleol hyn helpu dysgwyr i ddeall y cysylltiad rhwng hanes Cymru a digwyddiadau byd-eang fel yr Ail Ryfel Byd a'r Holocaust.

Y rhestr lawn o 20 adnodd am Yr Holocaust a Chymru yw:

- [Kindertransport 1: Bywyd Iddewig yng Nghanolbarth Ewrop cyn yr Ail Ryfel Byd](#)
- [Kindertransport 2: Y daith i Brydain](#)
- [Kindertransport 3: Cyrraedd Cymru](#)
- [Kindertransport 4: Bywyd yng Nghymru](#)
- [Kristallnacht 1: Atgofion o Kristallnacht](#)
- [Kristallnacht 2: Y bar mitzvah olaf](#)
- [Arlunwyr Iddewig yng Nghymru 1: Josef Herman](#)
- [Arlunwyr Iddewig yng Nghymru 2: Heinz Koppel](#)
- [Aero Zipp Fasteners yn Ystad Fasnachu Trefforest](#)
- [General Paper and Box Manufacturing Company yn Ystad Fasnachu Trefforest](#)
- [Caethiwo 'estron-elynon' 1](#)
- [Caethiwo 'estron-elynon' 2](#)
- [Ffoaduriaid Iddewig fel gweision domestig](#)
- [Meddygon, deintyddion a nyrsys yng Nghymru oedd yn ffoaduriaid Iddewig](#)
- [Ffoaduriaid Iddewig ym Myddin Prydain yn ystod yr Ail Ryfel Byd](#)

- [Bywyd crefyddol ffoaduriaid Iddewig yng Nghymru](#)
- [Yr Iaith Gymraeg](#)
- [Rhyddid](#)
- [Hunaniaeth](#)
- [Cofio'r Holocaust](#)

Syniadau ar gyfer gweithgareddau

Gweithgaredd 1

Gellid defnyddio'r adnodd i archwilio lle iaith ym mywydau pobl. Gofynnwch faint o ddysgwyr sy'n siarad neu sy'n deall iaith arall, oni bai am Gymraeg neu Saesneg? Ysgrifennwch y gwahanol ieithoedd maen nhw'n eu siarad neu'n eu deall ar y bwrdd.

Rhai cwestiynau defnyddiol:

- O ble daw'r wybodaeth hon – eu profiadau eu hunain fel plant iau neu brofiadau eu teuluoedd?
- Os ydych chi wedi symud i wlad arall, ydi dysgu iaith y wlad honno yn ei gwneud hi'n haws integreiddio a chael eich derbyn?
- Pa mor bwysig yw'r Gymraeg i chi?

Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen **bywgraffiad** Kate Bosse-Griffiths, gwranddo ar [Glip Sain: Heini Gruffudd yn trafod agwedd Kate Bosse-Griffiths at y Gymraeg](#), a dangos ffotograff Kate Bosse-Griffiths a J. Gwyn Griffiths.

Pam y daeth Kate i ymwneud â'r mudiad Cymraeg?

Dewisodd Kate fynegi ei theimladau trwy farddoni. Sut gall llenyddiaeth a barddoniaeth ddal y profiad o fod yn ffoadur?

Gweithgaredd 2

Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen **bywgraffiad** Kate Bosse-Griffiths a gwranddo ar [Glip Sain: Heini Gruffudd yn trafod agwedd Kate Bosse-Griffiths at y Gymraeg](#). Symudodd Kate i'r Bala yn 1944 cyn symud i Abertawe ar ôl diwedd y Rhyfel. Pa wahaniaethau yn y Gymraeg y gallai hi fod wedi sylwi arnynt rhwng y Bala yn y gogledd ac Abertawe yn y de? Pa mor anodd fyddai hi fod wedi bod iddi addasu?

Gofynnwch i'r dysgwyr feddwl am rai geiriau Cymraeg cyffredin sy'n wahanol yn y gogledd a'r de. Dyma rai enghreifftiau:

Gogledd

dynes
llefrith
allan
pres
nain

De

menyw
llaeth
ma's
arian
mam-gu

Allwch chi feddwl am unrhyw wahaniaethau rhanbarthol eraill (e.e. Gwyndodeg, Powyseg, Dyfedeg, Gwenhwyseg)? Pam y gallai geiriau am yr un peth fod yn wahanol mewn gwahanol rannau o'r wlad?

Gweithgaredd 3

Gwrandewch ar [Glip Sain: Heini Gruffudd yn darllen un o gerddi ei fam, Hedyn](#). Gall dysgwyr hefyd ddarllen y **gerdd**, naill ai'n uchel neu yn eu pennau.

Sut mae Kate yn cynrychioli taith ei bywyd yn y gerdd hon? Pam bod Kate yn disgrifio'i hun fel hedyn? Beth mae'r cae gwyrdd yn ei gynrychioli yn y gerdd? Beth am y defaid? Y fuwch?

Cwestiynau defnyddiol eraill:

- Meddyliwch sut mae'r gerdd yn swnio wrth ei darllen yn uchel. Ydy eich profiad chi o'r gerdd yn newid, o'i gymharu â'i darllen yn eich pen?
- Ydy ystyr y gerdd yn newid pan gaiff ei chyfieithu o'r Gymraeg i'r Saesneg? Sut? Pam?

Gweithgaredd 4

Gwrandewch ar [Glip Sain: Heini Gruffudd yn darllen un o gerddi ei fam, Hedyn](#). Gall dysgwyr hefyd ddarllen y **gerdd**, naill ai'n uchel neu yn eu pennau.

Gofynnwch i'r ddysgwyr gyfansoddi cerdd fer ar y thema o newid ac integreiddio. Dylen nhw feddwl am strwythur y gerdd, pa brofiadau maen nhw am eu dal neu'r trosiadau maen nhw am eu defnyddio. Gellir ysgrifennu'r gerdd yn Gymraeg neu yn Saesneg.

Anogwch y ddysgwyr i ddarllen eu cerdd yn uchel i'r dosbarth a thrafod pa themâu maen nhw wedi eu cynnwys yn eu cerdd a pham.

Gweithgaredd 5

Gofynnwch i'r dysgwyr ddarllen **bywgraffiad** Kate Bosse-Griffiths. Bu Kate yn cystadlu mewn nifer o eisteddfodau yn ystod ei hoes, gan ennill sawl gwobr.

Pam y gallai ffoadur fod yn dymuno cyflwyno ei waith i eisteddfod? Pa mor bwysig yw eisteddfodau er mwyn hybu'r Gymraeg?

Dylai'r dysgwyr ddychmygu eu bod yn newydd ddyfodiad i Gymru ac ysgrifennu stori fer (500 gair) y gellid ei chyflwyno i eisteddfod. Dylid ysgrifennu'r stori fer yn Gymraeg a chynnwys elfen hunangofiannol.